

ԽՕՍԲ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔԻ

Քաջալերանգովը Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Նախագահ Տիար Ռոպերթօ Կիւլպէնկեանի, որոշեցինք վերատպել «Գիրք Թղթոցը», որ Քաղկեդոնի ժողովի (451) երկարակութեան հարցին առնչութեամբ թղթակցութեանց հաւաքածոյ մը նկատուած է:

Ձեռքի տակ ունէինք 1901ին Թիֆլիս տպուած օրինակ մը՝ Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեանի գիրքերէն, վանուցս Կիւլպէնկեան Մատենադարան փոխադրուած: Այս՝ Յովսէփ Իգմիրլեանցի կտակագրով (1874) «Սահակ Մեսրոպեան Մատենադարան» անունով հաստատուած մրցանակին եւ հրատարակութեանց Ե. հատորն է, որուն Նախաբանին մէջ յանձնաժողովը դիտել կու տայ. «Հարկաւ լաւ կը լինէր, որ Թղթոց Գիրքին հրատարակութիւնը պարունակէր միանգամայն քննական եւ քննադատական տեսութիւններ, լուսաբանութիւններ եւ քաղդատութիւններ, սակայն այսպիսի աշխատութիւն մը յանձնաժողովոյ գործառնութեանց շրջանակէն դուրս ըլլալով հանդերձ՝ միւս կողմանէ թերեւս տարապայման պիտի յապաղէր հրատարակութիւնը, եթէ օրինաւոր աշխատասիրութեան մը լրման սպասուէր»:

Նոյն մտահոգութիւնը մենք ունեցանք:

Ո՞վ պիտի վերահսկէր աշխատանքները վերատպուելիք Գիրք Թղթոցի հրատարակութեան:

Անվարան, կարելի միակ անձի մը մասին կրնայինք մտածել: Եւ նա, իննսունամեայ եւ Զիգիֆական մարմնի տկարութեանց հետեւանքով իր սենեակի շրջափակէն հեռանալու անկարող Մովսէսն էր, Գեր. Տ. Նորայր Արքեպս.

Պողոթեանը: Նա մեր ձեռագիրներու լեզուն հասկցող մասնագէտն է, գրաբարի եւ աստուածաբանութեան հմուտ եւ մեր մատենագիրները ուսումնասիրող գիտուն պատմագէտը:

Բարեբախտաբար՝ տկար մարմինին մէջ արթուն էր միտքը, եւ աշխոյժ էր կամքը: Եւ ինք եւս անվարան եւ սիրայօժար յանձն առաւ վերահսկել Գիրք Թղթոցի վերահրատարակման աշխատանքը:

Այս հատորին մէջ իր ներկայացուցած Ծանօթութիւնները (էջք 669-674) եւ Բացատրականը (էջք 712-713), մինչեւ անգամ Ցանկ Ցատուկ Անուանքը (էջք 675-711), ինքնին ցոյց կու տան ահագնութիւնը աշխատանքին, արժանիքը մասնագէտ աշխատասիրողին, եւ բժախնդրութիւնը բանասէրին: Այս հատորին արժանիքը պէտք է նկատել միութիւնը նպատակին որուն այնքան նախանձախնդրութեամբ հետամուտ եղած է Մովսէսն: Ինչպէս կ'ըսենք. «Ամէն ինչ ինք իր ձեռքով կատարած է»: Դասաւորումը նիւթերու, ստուգումը պատմական տուեալներու, քաղդատութիւնը բնագիրներու, նկատառումը այլ բանասէրներու նկատողութեանց, եւ մինչեւ անգամ տպարանային անշահ աշխատանքները ձեռագիրներու յանձնումին, փորձերու սրբագրութեանց, ցանկեր կազմելուն (օժանդակութեամբ համակարգիչով արձանագրող Տիկին Նուէրին եւ մեր միաբանութեան երիտասարդ անդամներէն Տ. Աւետիս Արեղայ Իփրանեանին):

Դարձեալ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան քաջալերանգով, 1993ին վերատպեցինք Գրիգոր Տաթեւացիի «Գիրք

Հարցմանց» հատորը Կոստանդնուպոլիս տպուած 1739ին, անոր կցելով հասկնալի պատճառներով դուրս ձգուած «Ընդդէմ Տանկաց» գլուխը, որ Բարգէն Նպս. Կիւլէսէրեանի ուսումնասիրութեամբ տպուած էր Վիեննայի մէջ, 1930ին: Գիրք Հարցմանցը (մօտ 1070 էջ) եւ Գիրք Թղթոցը (752 էջ) Հայաստանեայց Առաքելական Ուղղափառ եկեղեցւոյ

դասանութեան սկզբնաղբիւրներ կը ներկայանան, զորս կ'ընծայենք մեր եկեղեցւոյ զաւակներուն, իրրեւ հոգեւոր սնունդ եւ «Վահան ամբուրեան որով կարացեն զամենայն նետս մուխս չարին շիջուցանել»:

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
19 Յունիս 1994 Նրուսաղէմ

ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ

Ն. Ամենապատուութիւն Հայոց Նրուսաղէմի Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեանի յանձնարարութեամբ ձեռնարկեցինք Թղթոց Գիրքի նոր հրատարակութեան մը: Այս նոր հրատարակութիւնը նոյնութեամբ կրկնութիւնը չէ առաջին տպագրութեան: Կատարած ենք զանազան փոփոխութիւններ:

Ա.- Նիւթերը դասաւորած ենք ժամանակագրական կարգին համաձայն:

Բ.- Այն Թուղթերը որ թերի չէին լրացուցած ենք զանազան ձեռագիրներու եւ տպագիրներու հետեւելով:

Գ.- Կատարած ենք շատ մը սրբագրութիւններ մասամբ այլոց օգնութեամբ եւ մասամբ մեր կողմէ: Նրկար պարբերութիւնները մասնորէ քաժնած ենք ըստ յարմարութեան:

Դ.- Օգտագործած ենք մեծանուն քանատեր Նդիշէ Նպս. Դուրեանի օրինակը, որուն մէջ անուանի քանատերը կատարած էր քազմաթիւ ուղղումներ:

Ե.- Զեղչած ենք հետեւեալ գրութիւնները.

1.- Բացայայտութիւն, էջ 413-482, նկատելով որ Թուղթ մը չէ այն. եւ մտադրութիւն ունենալով հրատարակելու զայն առանձին:

2.- Զրոյցք Կոմիտասայ. անվանք գրութիւն մը՝ որ սակայն կը պարունակէ կարեւոր տեղեկութիւններ ալ (էջ 483-497):

3.- Բանկ Խրատականք. էջ 510-525:

4.- Վարդանայ Վարդապետի ասացեալ վերնագրով հատուած մը, էջ 526-529:

5.- Տեսիլ Յովհաննու Գառնեցւոյն. էջ 530-532:

6.- Բան Հաւատալի, Վանական Վարդապետի էջ 533-535:

7.- Այլ Բան Վանական Վարդապետի, էջ 536:

Զ.- Մեր կողմէ անկցուած գրութիւններն են.

1.- Թուղթ Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիրոն Վրաց կաթողիկոս (Խէ):

2.- Պատասխանի Թղթոյն Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի ի Կիրոնէ Վրաց կաթողիկոսէ (ԽԸ):

3.- Պատճառք Թղթոյն Հայոց Կաթողիկոսի եւ Պատասխանւոյն Կիրոնի՝ եթէ ո՞ւր գտաւ եւ որպէս (ԽԹ):

4.- Տեառն Արքահամու Հայոց Կաթողիկոսի Խոստովանութիւն (ԶԳ):

5.- Պատասխանի Թղթոյն մետրապոլիտին Սեբաստիոյ, գրեալ հրամանաւ Տեառն Խաչկայ Հայոց Կաթողիկոսի (ՂԴ):

Թուղթերէն մասնց մասին հատորիս վերջը տուած ենք հակիրճ Ծանօթութիւններ: Մեզի օգնական ունեցանք Հոգշ. Տ. Աւետիս Արք. Իփրանեանը՝ որուն կը պարտինք շնորհակալութիւն:

ՆՈՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊՍ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ
3 Յունիս, 1994
Նրուսաղէմ